

BRĪVĪBAS DAUDZBALSĪBA JESAJAS BERLINA IDEJU MANTOJUMĀ

POLYPHONY OF LIBERTY IN THE LEGACY OF ISAIAH BERLIN

Sandis Bērtaitis, *Mg. iur., Bc. phil.*

Rīgas Juridiskās augstskolas vieslektors

Summary

The article is dedicated to the philosophy of Isaiah Berlin, focusing on the value pluralism and his intellectual path toward this idea. At the outset, the author briefly reviews the position of monism, that is, the view that there is a single correct way of answering various moral questions, as well as the risks posed by this view. Afterwards, the author step by step performs the analysis of concept of value pluralism. That involves the roots of pluralist view and the main characteristics of the values, including multiplicity, conflicting nature and incommensurability. At the conclusion, the author arrives at the human horizon – the concept used by Berlin to describe sharing of human nature that provides us with an ability to understand each other even across extensive distances in time and space.

Atslēgvārdi: monisms, vērtību plurālisms

Keywords: monism, value pluralism

Ievads

Jesaja Berlins (*Isaiah Berlin*, 1909–1997) ir pasaulē populārākais Rīgā dzimušais brīvības filozofs. Berlina filozofiskās intereses bija saistītas ar politikas filozofiju, ideju vēsturi un morāles filozofiju, kas vainagojās ar fundamentālu pieņemumu mūsdienu filozofijai.

Berlins ar savu brīvības filozofiju veidoja intelektuālu pretestību 20. gadsimtā izplatītajām autoritārajām un totalitārajām ideoloģijām. Aukstā kara ietvaros liberālā filozofija līdzās saplēstiem džinsiem un rokmūzikai bija fundamentāls Rietumu pasaules nemilitārais ierocis cīņā ar padomju varu.

Berlins darbojās intelektuālā līmenī, vēršoties pret autoritāro un totalitāro ideju saknēm, kas ētiski un politiski attaisnoja iespēju pat vardarbīgi apspiest individuālās cilvēka izvēles. Proti, Berlins destabilizēja šo ideoloģiju konceptuālo bāzi un piedāvāja radikāli atšķirīgu skatījumu uz cilvēku kā ētisku un politisku subjektu.

Līdzās liberālisma un humānisma idejām Berlina nozīmīgākais devums un viņa filozofijas centrālā dimensija ir vērtību plurālisma filozofiskā koncepcija, kas līdz pat šim brīdim arī pēc aukstā kara beigām ir spējusi saglabāt savu

aktualitāti. Šī raksta mērķis ir rekonstruēt Berlina intelektuālo ceļu līdz vērtību plurālisma idejai un ieskicēt šīs idejas konceptuālās aprises. Minētā mērķa sasniegšanai vispirms autors pievērsīsies t. s. monisma pieejas analīzei, bet pēc tam aplūkos vērtību plurālismu kā Berlina piedāvāto atbildi uz monistisko pasaules skatījumu.

Monisma ambīcijas

20. gadsimta 30. gados, Oksfordā pasniedzot lekcijas filozofijā, Berlins iedziļinājās Kārļa Marksa (*Karl Marx*, 1818–1883) filozofijā, kas veidoja padomju ideoloģijas kodolu. Tā nebija viņa laikabiedru interešu joma, tomēr tas nekavēja Berlinu patstāvīgi uzsākt savu intelektuālo attīstības ceļu no komunistiskās ideoloģijas pamatlicēja filozofijas analīzes un kritikas.

Berlins ievēroja, ka Marksa filozofija daudzējādā ziņā balstījās uz 18. gadsimta apgaismības filozofiju, kur dominēja filozofu meklējumi sociālajā, politiskajā un morālajā jomā pēc vienas absolūtās patiesības, neapstrīdamām atbildēm un hermētiskas intelektuālās drošības teoriju būvniecībā. Marksa un tā priekšgājēju centieni Berlinam likās iluzori un aizdomīgi.¹ Šo pieejas paradigmu Berlins apzīmēja ar vienotu jēdzienu “monisms” un attiecināja uz virkni Rietumeiropas domātājiem.

Berlina ieskatā monistu kopējā premisa ir saistīta ar pārliecību, ka uz visiem pamatjautājumiem par cilvēka esamību – kā dzīvot un ko darīt – pastāv universālas un objektīvas atbildes. Citiem vārdiem, pastāv racionāls modelis, kas izskaidro un pamato cilvēka rīcību sociālajā, politiskajā un morālajā jomā. Ja tiek uzdots pareizi formulēts jautājums, uz to vienmēr pastāvēs patiesa atbilde.² Turklāt monistu ieskatā šāda patiesā atbilde ir tikai viena vienīga; visas pārējās alternatīvās atbildes ir kļūdainas³ un tāpēc nederīgas.

Monisti tic, ka patiesu atbilžu iegūšana var palīdzēt atrisināt visas cilvēces pamatproblēmas, kas ir nodarbinājušas sociālās, politiskās un morālās jomas intelektuāļus. Katrs savā veidā, bet visi monisti piedāvā tādas teorijas, kas veido vienotu harmonisku sistēmu, kurā atsevišķās daļas ir saistītas ar loģiskām, nesauramām saitēm.⁴

Turklāt vienas problēmas racionāls risinājums nevar nonākt sadursmē ar vienlīdz patiesu otras problēmas risinājumu, jo divas patiesības loģiski nevar būt pretrunīgas.⁵ Saliekot visas atbildes vienkopus, rezultāts pats par sevi atspoguļo risinājumu cilvēka eksistences būtiskākajām problēmām. Tādējādi monisms veido priekšstatus par galīgo harmoniju, kurā tiek atrisinātas visas mīklas, samierinātas dažādas pretrunas un novērstas jebkādas šaubas.⁶

Šādu atbilžu eksistence provocē ticību ideālam, ka visas sociālās problēmas var galīgi atrisināt; savukārt lielākais monistu izaicinājums ir atrast pareizo

¹ Berlin I. *My intellectual path*, p. 4. Available at: <http://assets.press.princeton.edu/chapters/s10112.pdf> [aplūkots 15.03.2020.].

² *Ibid.*, p. 5.

³ Berlin I. *The pursuit of the ideal*. In: *The proper study of mankind. An Anthology of essays*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1998, p. 5.

⁴ *Ibid.*, p. 4.

⁵ Berlins J. Četras esejas par brīvību. Rīga: Sorosa fonds – Latvija, 2014, 217. lpp.

⁶ Berlin I. *The Hedgehog and the Fox*. In: *The proper study of mankind. An Anthology of essays*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1998, p. 497.

formulu, kā piekļūt šīm īpašajām zināšanām un kā panākt to iedzīvināšanu. Līdzīgi kā viduslaiku alķīmiķi, kuri ticēja, ka ar pareizās receptes palīdzību iespējams dažādus materiālus pārvērst zeltā, arī monisti ir pārliecināti, ka ar pareizās metodes palīdzību iespējams atrast patiesās atbildes uz jautājumiem, kas skar cilvēka būtību.

Dažādi monisma filozofijas virzieni piedāvā atšķirīgas metodes un teorijas, tomēr visos gadījumos rezultāts ir līdzīgs – iegūtās atbildes uz cilvēka esamības pamatjautājumiem veido vienotu, loģisku pasaules ainu, kurā ietvertas tiešas un skaidras norādes par to, kā katram konkrētajam cilvēkam dzīvot un ko darīt. Cilvēkam ir noteikta vieta universālajā pasaules kārtībā, un cilvēkam ir pienākums šo pasaules definēto misiju apzināties un praktizēt.

Monisma riski

Pārliecība par pareizo atbilžu iegūšanu monistiem dod pamatu apšaubīt visu to cilvēku izvēles un rīcību, kuriem monistu ieskatā nav pareizās atbildes. Un zināmā mērā tas ir arī saprotami – ja man ir risinājums problēmai un patiesa atbilde, kuras otram kaut kādu iemeslu dēļ nav, man ir leģitīms pamats šajā ziņā uzskatīt sevi par pārāku un uzspiest savu izvēli otram cilvēkam. Ja otram būtu šīs īpašās zināšanas, viņš ar iekšēju nepieciešamību piekristu konkrētajai izvēlei.⁷ Šis cilvēks ir tikai savu kaislību upuris, pusakla būtne, kas nespēj izprast savus patiesos mērķus.

Ieņemot šādu nostāju, var ignorēt cilvēku un sabiedrību reālās vēlmes, iebiedēt, apspiest un spīdzināt citus viņu “patiesās” būtības vārdā un labā, balstīdamies uz drošo apziņu: viss, kas atbilst cilvēka patiesajai būtībai, ir neapšaubāmi identisks viņa brīvībai – tā ir viņa “patiesās”, kaut arī bieži vien apslēptās un neizteiktās būtības brīva izvēle.⁸

Līdz ar to pēc cilvēka pasaules izskaidrošanas radikālākajiem monistiem – vēstures transformētājiem – atlika vien ķerties pie praktiskiem imperiālistiskiem līdzekļiem šo teoriju iedzīvināšanai individuālajā un sabiedriskajā dzīvē. Ar pietiekamu uzstājību un stingrību visu veidu sabiedrības var pārveidot atbilstoši monistu atklātajiem ideāliem,⁹ lai nākotnē šīs pašas sabiedrības varētu dzīvot ideālos apstākļos. Turklāt nekāds upuru skaits nebūtu par augstu, lai atturētu padarīt cilvēci uz mūžīgiem laikiem laimīgu un harmonisku. Ja nepieciešams, simti un tūkstoši var pazust, lai miljonus padarītu laimīgus.¹⁰

Šādi Rietumeiropas racionālās un garīgās domas darbības rezultāti Berlina ieskatā bruģēja ceļu uz visām vienas pareizās patiesības ideoloģijām, kas paradoksālā kārtā beigu beigās apdraudēja pašas Rietumeiropas kultūras daudzveidības un indivīda pašvērtības pastāvēšanu.

Monisma apšaubāmi izvīrītās ambīcijas uz ortodoksāli uzlūkoto cilvēka esamību Berlinā raisīja dziļu skepsi. Viņaprāt, tas vairāk tuvojās vardarbīgam

⁷ Berlin I. My intellectual path, p. 18. Available at: <http://assets.press.princeton.edu/chapters/s10112.pdf> [aplūkots 15.03.2020.].

⁸ Berlins J. 2014, 204. lpp.

⁹ Berlin I. 1998, p. 3.

¹⁰ Ibid., p. 13.

fanātismam, kur uz abstrakciju altāra un ar ideālas nākotnes solījumiem tiek upurēti cilvēki. Monisms ir visu veidu ekstrēmismu augsne.¹¹

Berlins pievienojās krievu domātāja Aleksandra Hercena (*Alexander Herzen*, 1812–1870) uzskatam, ka dzīšanās pēc perfektās sabiedrības agrāk vai vēlāk noved pie noziegumu izdarīšanas, kas normālā situācijā netiktu paveikts. Šāda tipa politiskais fanātisms neatkarīgi no motīva un mērķa krietnuma nenovēršami noved pie asinīm.

Turklāt šādu noziegumu un neģēlību izdarīšana ideālās pasaules meklējumos rada lielus un neattaisnojamus upurus. Uz radikālo monistu argumentu, ka “tu nevari uztaisīt omleti, nesasitot olas”, Berlins atbildēja šādi: “Mēs varam būt droši par vienu lietu – par upuru realitāti, par mirstošajiem un mirušajiem. Bet ideāls, par kuru tie mirst, paliek neīstenots. Olas ir sasistas, un ieradums tās sasist tikai vairojas, bet omlete paliek nerealizējusies.”¹²

Berlins kā humānists kategoriski atteicās no monistu gatavības abstraktu ideju vārdā upurēt cilvēkus un to brīvību. Viņš noraidīja skatījumu uz cilvēku kā pasīvu objektu, uz kuru primāri iedarbojas ārēji spēki un šim objektam uzspiež savus noteikumus. Berlina perspektīvā cilvēks ir aktīvs, autonoms un pašradošs subjekts,¹³ kurš pats ģenerē savas vērtības un ideālus, kā arī soli pa solim piepilda ar saturu savu dzīvi. Uzspiest cilvēkam ārējus, ortodoksālus ideālus, pat ja tiem ir šķietami racionāls pamatojums, nozīmē noliegt cilvēku kā brīvu un ētisku būtni, pazemināt viņa cilvēcisko vērtību.¹⁴ Ārēji iniciēta unifikācija un imperiālisms ir ceļš uz cilvēcības izpostīšanu.

Vērtību plurālisma atbilde

Lai atspēkotu monisma pozīcijas, iedvesmojoties no Džambatistas Viko (*Giambattista Vico*, 1668–1744), Johana Gotfrīda Herdera (*Johann Gottfried von Herder*, 1744–1803) un romantisma filozofijas, Berlins ilgstoši strādāja pie atbildes vērtību plurālisma formā, kas noliedza ortodoksāli uzlūkoto cilvēka esamību.

Berlins koncentrē savu plurālisma un vienlaikus arī morāles filozofiju ap vērtības jēdzienu, tāpēc dažreiz to dēvē arī par Berlina vērtību teoriju ar piebildi, ka tā nepretendē uz precīzas un sistemātiski sakārtotas teorijas statusu. Vērtības Berlina ieskatā ir cilvēka ētiskās kategorijas, kas savukārt raksturo katra cilvēka brīvības pozīciju. Izvēloties noteiktas vērtības, cilvēks piepilda savu dzīvi ar apjēgtiem lielumiem, kas ļauj katram rast individuālu cilvēka kā dzīvas un pašpietiekamas būtnes esamības piepildījumu.

Visu veidu vērtības Berlina ieskatā ir cilvēka radītas un tādējādi neeksistējošas ārpus cilvēka esamības jomas. Šajā nozīmē vērtības un ideāli nav objektīvas

¹¹ Berlin I. My intellectual path, p. 14. Available at: <http://assets.press.princeton.edu/chapters/s10112.pdf> [aplūkots 15.03.2020.].

¹² Berlin I. 1998, p. 14.

¹³ Berlin I. My intellectual path, p. 11. Available at: <http://assets.press.princeton.edu/chapters/s10112.pdf> [aplūkots 15.03.2020.].

¹⁴ Berlins J. 2014, 208. lpp.

un universālas patiesības, kuras būtu ierakstītas ārējā pasaulē, un cilvēkam atliktu vienīgi saprast un sekot šīm patiesībām.¹⁵

Vērtības reprezentē cilvēka domu un emociju ārējo izpausmi konkrētā dzīves formā. Berlins uzlūko cilvēku kā vērtību nesēju, kas nemitīgi sastopas ar dažādām vērtībām un pieņem konkrētus subjektīvas izvēles lēmumus par to, kā dzīvot un ko dzīvei atvēlētājā laikā darīt.

Berlina filozofijā kā cilvēces kultūrām, tā arī katram individuālajam cilvēkam ir daudz un dažādu vērtību. Berlinam līdzīgi kā Herderam pasaule ir liels dārzs ar dažādām puķēm un augiem, kur katrs ir sevišķs savā veidā, ar savām prasībām un tiesībām, pagātņi un nākotņi. Katram no tiem ir savs gravitācijas centrs un atskaites punkti.¹⁶

Vērtību dažādība ir nenovēršams fakts, kurā var ieklausīties un kuru var pieņemt atbilstoši plurālisma koncepcijai vai arī ignorēt un mēģināt noliegt atbilstoši monisma pozīcijai. Vērtību dažādība var izpausties gan kolektīvā līmenī – caur kultūru kopējām atšķirībām, gan individuālā līmenī – caur katra individuālā cilvēka dzīves atšķirībām. Visos gadījumos kultūru un individuālo vērtību daudzveidība ir plurālisma gaidīts rezultāts.

Vērtību dažādības situācijā daļu no tām cilvēks var iekļaut savā dzīvē kā saskanīgas, bet daļa no vērtībām paliek neīstenotas. Šāda situācija var veidoties tādēļ, ka vērtības var būt savstarpēji pretrunīgas, kā rezultātā vienas vērtības izvēle loģiski izslēdz citas vērtības vienlaicīgu izvēli. Piemēram, brīvība jebkurā tās nozīmē ir gan individuāla, gan kolektīva vērtība. Tāpat arī vienlīdzība. Tomēr pilnīga brīvība (kā tas varētu būt monistu iztēlotā perfektā pasaulē) nav savienojama ar pilnīgu vienlīdzību. Ja katrs varēs darīt, ko vēlas, stiprākais iznīcinās vājāko, un tas pieliks punktu jebkādi vienlīdzībai.

Vērtību sadursme var norisināties kultūru līmenī, atsevišķu cilvēku līmenī vai pat individuāla cilvēka līmenī. Jebkurā gadījumā divu vai vairāku vērtību sadursme pati par sevi neliecina, ka kāda no šīm vērtībām būtu pārprasta; tāpat nav pamata apgalvot, ka kāda no šīm vērtībām būtu svarīgāka par otru vērtību.¹⁷ Šīs nenovēršamās vērtību kolīzijas ir gan šo vērtību būtība, gan arī pašu cilvēku būtība.

Minētā iemesla dēļ Berlins bija pārliecināts, ka Marksa un citu monistu vienkāršoti atrisinātais cilvēka esamības jautājums ir ilūzija, kura nevar pastāvēt pat teorētiski. Ideja par perfektu pasauli, kurā ir īstenotas visas labās vērtības, ir nekoherenta, iekšēji nelōģiska.¹⁸ Dažādo vērtību nesamierināmo pretrunu dēļ neviena monistu piedāvāta teorija nevar nodrošināt perfektu pasauli. Nav iespējams izveidot vienotu harmonisku cilvēka un sabiedrības dzīves modeli, kurā ir vairākas vērtības un tās ir savstarpēji samierināmas.

Berlins uzsver, ka katra individuālā vērtība ir unikāla savā īpatnībā un nozīmē, tāpēc vērtības nekad un nekādos apstākļos nav savstarpēji salīdzināmas vai samērojamas. Ja divas vērtības ir savstarpēji izslēdzošas, tad netiek piemērots

¹⁵ Berlin I. My intellectual path, p. 9. Available at: <http://assets.press.princeton.edu/chapters/s10112.pdf> [aplūkots 15.03.2020.].

¹⁶ Ibid., p. 9.

¹⁷ Cherniss J., Hardy H. Isaiah Berlin. Available at: <https://plato.stanford.edu/entries/berlin/> [aplūkots 20.03.2020.].

¹⁸ Berlin I. My intellectual path, p. 23. Available at: <http://assets.press.princeton.edu/chapters/s10112.pdf> [aplūkots 15.03.2020.].

kāds visaptverošs kritērijs, kas dotu pamatu apgalvot, kura vērtība ir pareiza. Tā ir būtiska Berlina filozofijas komponente, kas veido vērtību plurālisma pamatu.

Vērtībām nav kāda noteikta kopīga mēra vai konvertējamības kritērija.¹⁹ Tās pastāv *sui generis* formā, kur katrai vērtībai ir īpaša un ar neko nesalīdzināma nozīme. Nevar ieviest nekādu vienotu valūtu, ar kuras palīdzību varētu pateikt, ka vērtība A būtu ekvivalenta divām trešdaļām no vērtības B. Tāpat nevarētu, piemēram, nosvērt vienotā mēru sistēmā brīvību un vienlīdzību, apgalvojot, ka viena brīvība sver tikpat, cik divas vienlīdzības.

Berlina ieskatā tas ir absurdi. Tomēr monistu koncepcijās tā ir ierasta prakse, kur tiek izmantots kāds vienots kritērijs vai supervērtība, uz kuru var reducēt visas citas vērtības. Piemēram, utilitārisma par vienoto mērauklu kalpo lietderīgums. Katras lietas vērtību nosaka pēc tās lietderīguma kopīgajam labumam. Var noteikt lietderīguma cenu kā nekustamajam īpašumam vai automašīnai, tā arī cilvēkam. Pēc lietderīguma aprēķiniem var nonākt pie viena pareizā secinājuma, kas atspoguļo lietderības kopsummā. Šādā gadījumā izvēle ir vienkārša – jāizvēlas tas, kam ir augstāks lietderības koeficients.

Vērtību izvēle

Situācijā, kad dažādas vērtības vienlaikus nav īstenojamas, cilvēkam ir jāveic vērtību izvēle. Cilvēki nevar izvairīties no izvēles viena galvenā iemesla dēļ, proti, tāpēc, ka galamērķi nonāk sadursmē un cilvēks nevar iegūt visu. Nepieciešamība izvēlēties, upurēt dažas pamatvērtības citu vērtību labad ir cilvēka problēmu pastāvīga iezīme.²⁰

Vērtību izvēle vienmēr atstājama cilvēkam individuālā līmenī un respektējama, jo apliecina cilvēka kā morālā aģenta būtību. Berlins atzīst nepieciešamību pēc brīvas izvēles telpas, un tās ierobežošana nav savienojama ar to, ko dēvē par politisko vai sociālo brīvību.²¹ Būt cilvēkam nozīmē būt nolemtam pastāvīgi izvēlēties starp dažādām vērtībām.²² Atņemot cilvēkam izvēles iespēju, cilvēkam tiek laupīta brīvība. Savukārt brīvība izvēlēties ir neatņemama daļa no tā, kas cilvēku padara par cilvēku.²³

Izvēle starp pretrunīgām vērtībām gandrīz vienmēr ir grūta un ir izaicinājums, jo īpaši tādēļ, ka tās nav savstarpēji salīdzināmas. Vērtību plurālisms izvēli padara kompleksu. Dažreiz izvēles var nest sev līdzīgu sāpes par vērtību sadursmes faktu vai izvēles rezultātā atraidīto vērtību. Šā iemesla dēļ Berlinam bija izteiciens, ka izvēlēšanās ir elle. Elle kā cilvēka šaubu un izvēles moku raksturojums, lai nonāktu pie individuāla lēmuma vērtību konkurences situācijā.

Vai Berlina filozofijā pastāv kāds vienots princips vai kanons, kā konkrētā izvēle tiek veikta? Nē. Saskaņā ar Berlina koncepciju izvēle starp dažādām vērtībām nav racionalizējams process,²⁴ tāpēc nepastāv nekāds vērtību konfliktu

¹⁹ Crowder G. Isaiah Berlin. Liberty and Pluralism. Cambridge: Polity Press, 2004, p. 4.

²⁰ Berlins J. 2014, 54. lpp.

²¹ Ibid., 42. lpp.

²² Berlin I. 1998, p. 11.

²³ Berlins J. 2014, 63. lpp.

²⁴ Mason E. Value Pluralism. Available at: <https://plato.stanford.edu/entries/value-pluralism/> [aplūkots 20.03.2020.].

risināšanas mehānisms.²⁵ Nav kāda *a priori* pastāvoša vienota racionāla kritērija vai mērauklas, ar kuras palīdzību būtu iespējams iegūt pareizu un nešaubīgu atrisinājumu. Gadījumos, kad gala vērtības ir nesamierināmas, viennozīmīgi risinājumi principā nav atrodam.²⁶ Savpatnu vērtību sarindošana var būt racionāla vienīgi specifiskos kontekstos.²⁷

Līdz ar to nav pamata vispārīgi apgalvot, ka vērtību dilemmas gadījumā viena izvēle ir labāka par otru izvēli. Katrs izvēles gadījums zināmā mērā ir pakļauts kompromisiem, situatīvām zināšanām, intuīcijai vai *ad hoc* veidotiem kritērijiem, kurus subjektīvi ir noteicis katrs konkrētais cilvēks. Izvēlē palīdz arī prioritātes, bet nekad galīgas un absolūtas.²⁸ Tā kā izvēle ir veidojusies no iekšējas perspektīvas, tad arī izvēles novērtējumu iespējams sniegt vienīgi no šīs iekšējās pozīcijas; nekāds ārējs objektīvs izvēles novērtējums nav pamatots.

Vispārcilvēciskais vērtību plurālismā

Visbeidzot varētu jautāt, vai Berlina vērtību plurālisms ir dziļi individuāls un vai tas izslēdz vispārcilvēcisku vērtību pastāvēšanu. Šajā sakarā Berlins pievērš uzmanību dažādām pasaules tautu kultūrām un saprašanās iespējai starp tām. Viņa ieskatā kultūra pati par sevi ir empīrisks apliecinājums, ka cilvēkiem var būt kopīgas vērtības, kas izpaužas kultūras fenomenos.

Turklāt vienas kultūras pārstāvji ir spējīgi saprast citas kultūras pārstāvjus. Šāda saprašanās var notikt pat ar būtisku laika novirzi. Piemēram, mēs esam spējīgi saprast Senās Grieķijas vai Senās Ķīnas kultūru, pat ja mūsu kultūra ir balstīta uz atšķirīgām vērtībām. Mēs varam nepieņemt cita laikmeta vērtībām, bet mēs viņas varam saprast. Mūsu vērtību izpratne ir nešķirama daļa no mūsu cilvēciskās būtības.

Iespēja saprast sava vai cita laika cilvēkus, būtībā cilvēku iespēja savstarpēji sazināties ir atkarīga no dažu kopīgu vērtību pastāvēšanas, nevis tikai no kopīgas “faktu” pasaules. Šāda pasaule ir nepieciešams, bet nepietiekams cilvēku saskarsmes nosacījums.²⁹ Kopīgu vērtību atzišana (vismaz kāda noteikta to minimuma atzišana) pieder pie mūsu priekšstata par normālu cilvēcisku būtību.³⁰ Savukārt kopīga morālā pamata minimums ir cilvēku saskarsmei iekšēji piemītoša iezīme.³¹

Minēto cilvēku saprašanās spēju Berlins apzīmē kā kopējo cilvēcisko horizontu. Neviena cilvēka vērtība nestāv ārpus šī cilvēciskā horizonta.³² Tādējādi horizonts nosaka morālas rīcības robežas, bet tajā iekļautās galvenās universālās vērtības ļauj mums panākt vismaz minimālu vienošanos morāles jautājumos. Šis skatījums balstās uz pārliecību par cilvēka pamata, minimālo un universālo būtību, kas ir līdzdalīga visās cilvēka dzīves dažādajās formās neatkarīgi no laika un vietas.

²⁵ Cherniss J., Hardy H. Isaiah Berlin. Available at: <https://plato.stanford.edu/entries/berlin/> [aplūkots 20.03.2020.].

²⁶ Berlins J. 2014, 53. lpp.

²⁷ Crowder G. 2018, p. 248.

²⁸ Berlin I. 1998, p. 14.

²⁹ Berlins J. 2014, 35. lpp.

³⁰ Ibid., 36. lpp.

³¹ Ibid., 37. lpp.

³² Crowder G. 2018, p. 242.

Dažāda laikmeta vērtības sakausējas vienotā cilvēciskā horizontā, kas ļauj cilvēkam atpazīt dažādu vērtību sakopojumu un orientēties tajā. Līdzīgi, kā tas ir ar cilvēka seju: katram ir sava seja ar individuālām iezīmēm, tomēr mēs varam atpazīt, ka tā vispār ir cilvēka seja. Ja mums nebūtu kopīgu vērtību, tad mēs paliktu individuālā izolācijā un nespētu cits citu saprast un atpazīt. Vērtības veido savstarpējus tiltus, kas var savienot dažādas civilizācijas, pārvarot laika un telpas distanci.

Līdz ar to Berlins izprot vērtību plurālismu kā koncepciju, kura atzīst un respektē dažādas vērtības un mērķus, uz kuriem cilvēki var tiekties, vienlaikus paliekot racionāli, humāni un spējīgi cits ar citu saprasties.

Kopsavilkums

1. Jesajas Berlina brīvības filozofija ir vērsta pret visu veidu autoritārajām un totalitārajām ideoloģijām. Šādas ideoloģiskās sistēmas vērtību daudzveidības kaprīzi netolerē un ieņem monistisku skatījumu uz pasauli. Proti, tajās nav vietas atšķirīgiem pasaules skatījumiem un dzīves modeļa izvēle jau ir notikusi *a priori*.
2. Berlina piedāvātais vērtību plurālisms atzīst vērtību dažādību, bet kolektīvo un individuālo vērtību daudzveidība ir plurālisma gaidīts rezultāts. Vērtību daudzveidība nenovēršami noved pie savstarpējas konkurences un pat sadursmēm starp vērtībām. Tā rezultātā cilvēkam bieži ir jāpieņem individuāls lēmums, kurai no vērtībām konkrētajā situācijā dodama priekšroka.
3. Berlina filozofijā izvēlei starp atšķirīgajām vērtībām nav racionāla pamata, tāpēc nav nekāda vienojoša vērtību konfliktu risināšanas mehānisma. Vērtības arī nav savstarpēji konvertējamas, jo katrai no tām ir savs unikāls raksturs, kas nav reducējams uz kādu vienotu kritēriju vai supervērtību. Lai gan individuālā izvēle starp vērtībām rada grūtības pieņemt lēmumu, tomēr izvēles iespēja ir būtisks priekšnosacījums cilvēka kā brīvas un ētiskas būtnes pastāvēšanai.
4. Vērtību dažādība atbilstoši Berlina filozofijai nerada izolētas pasaules efektu. Tieši otrādi – dažādos laikmetos un pasaules daļās mītošo cilvēku vērtības sakausējas vienotā cilvēciskā horizontā. Tas dod iespēju mums visiem saprasties, pārkāpjot pāri laika un telpas nošķirtībai, kā arī veidot vienotas morālas rīcības robežas un panākt kopsaucēju morāles jomā.